

ÁLLAM ÉS POLGÁR I-II. (összevont előadásvázlat)

2017. november 6. és 13.

Lápossy Attila (ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék)

1. A népszuverenitás elve és annak alanyi köre

- a nép, mint a közhatalom forrása (vö. At. B) cikk (3)-(4) bekezdés
 - politikai közösség és a demokratikus hatalomgyakorlás
 - az alkotmányozás alanya az Alaptörvény fogalomrendszerében
- a nép és a közhatalom gyakorlása (néprészvétel elve)
 - képviseleti hatalomgyakorlás útja
 - közvetlen hatalomgyakorlás útja

Ki a „NÉP”? Az alanyi kör meghatározásának lehetséges megközelítései: *lakóhely, állampolgárság, nyelvi-kulturális közösséghez való tartozás, belátási képesség, nyelvi-kulturális közösséghez való tartozás*

- **A nemzetfogalom lehetséges jelentései**
 - a *politikai nemzet*: politikai közösség tagjai (állampolgárság, politikai részvételi jogok)
 - a *kulturális nemzet*: kulturális közösség tagjai (közös nyelv, kultúra, hagyományok)
Vö. a határon túl élő magyarok jogállása és védelme – Alaptörvény D) cikk
- **Releváns alanyi körök:**
 - magyarországi lakóhellyel rendelkezők: *magyar állampolgárok, nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárok, EGT tagállamok állampolgárai, más államok polgárai, hontalanok*
 - magyarországi lakóhellyel nem rendelkezők: *magyar állampolgárok, magyar állampolgársággal nem rendelkező határon túli magyarok*

2. Az állampolgárság fogalma (az állami szuverenitás „személyi hatálya”)

- az állam és polgárai közötti legszorosabb jogi kapcsolat (a politikai közösséghez tartozás)
- az **egyének joga általában valamely állampolgársághoz** → nem következik belőle jogilag kikényszeríthető alanyi jog bármely állam állampolgárságának megszerzéséhez
 - a kettős vagy többes állampolgárság megítélésének kérdése
 - a hontalanság problematikája és az ellene való fellépés
- az egyes államok **mozgásterve** az állampolgárság intézményének szabályozásában
 - szuverenitás és döntési szabadság (Magyarország: a köztársasági elnök)
 - a nemzetközi jogi követelmények (lásd: nemzetközi meghatározottság)
- az európai polgárság fogalma (járulékos jog) és a hozzá kapcsolódó jogosultságok
- az állampolgárság szabályozásának alapmodelljei
 - a leszármazás elve – az állampolgár szülő után gyermeke megszerzi állampolgárságát
 - a területi elv – az adott állam területén születéssel keletkező állampolgárság
→ A magyar állampolgársági jogban *főszabály szerint a leszármazás elve* érvényesül (vö. Alaptörvény G) cikk (1) bekezdés), de emellett *kiegészítő elvként jelen van a területi elv*

3. Nemzetközi meghatározottság – nemzetközi emberi jogi egyezmények, kétoldalú megállapodások

- az *állampolgárságról szóló Európai Egyezmény* (1997, Európa Tanács – 2002. évi III. törvény)
Jelentősége: európai szinten az állampolgársági alapelvek rögzítése, garanciális rendelkezések
 - *szabályozási szuverenitás* a nemzetközi követelmények keretei között
 - *ex lege szerzési jogcímek* (gyermekek szülei után, talált gyermekek, honosítás lehetősége)
 - az *állampolgárság elvesztésének közjogi korlátozottsága* (másik állampolgárság megléte, tényleges kapcsolat – effektivitás – hiánya, illetve a hamis adatszolgáltatás következménye)

- az állampolgárságról való lemondás és a visszaállítás lehetősége
- születéssel és házasságkötéssel keletkezett többes állampolgárságok megtartása
- többes állampolgárságot tiltó tagállami szabályok korlátozottsága

4. Az állampolgársági alapelvek és garanciák

- a törvényben meghatározott esetekben az állampolgárság megszerzéséhez való jog
- a hontalanság kiküszöbölésének elve (a teljes jogi kiszolgáltatottság ellen)
- a család egysége védelmének elve (család azonos állampolgársági státusa)
- a diszkrecionalitáson alapuló döntés és az állam „önvédelmének” biztosítása
- a keletkezett és jogszerűen megszerzett állampolgárságtól való megfosztás tilalma
- az állampolgári státuszjogok, az állampolgárok jogi pozíciójának védelme
- az állampolgársághoz társuló kötelezettségek (pl. honvédelem) és a „hűség” kérdése

5. A magyar állampolgársági szabályozás története

- állampolgársági törvények: 1879. évi L. tc. → 1948. évi LX. tv. → 1957. évi V. tv. → 1993. évi LV. tv.
- korábbi állampolgársági szabályozás alkalmazásának kérdése: a visszamenőleges hatály tilalma, illetve a nem hatályos, de alkalmazandó állampolgársági jog problematikája
- az állampolgárság elvesztésének történeti jogcímei (elbocsátás, távollét, megfosztás és külföldi állampolgárral való házasságkötés) és azok orvoslása a hatályos állampolgársági jogban

6. A magyar állampolgár státuszjogai (Alaptörvény G) cikk (2)-(3) bekezdés, XIV, cikk (1) bekezdés)

- a magyar állampolgárság létehez kötődnek, feltétel nélkül gyakorolható, nem vonható meg
 - az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma
 - jog Magyarország területen való tartózkodáshoz és annak elhagyásához
 - a Magyarországról való kiutasítás teljes tilalma
 - a külföldről való hazatérés joga
 - a magyar állampolgárok konzuli és diplomáciai védelme külföldön

7. A magyar állampolgársági szabályozás (magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény – Áptv.)

7.1 A magyar állampolgárság keletkezése – Áptv. 3. § (1)-(3) bekezdés

- a leszármazás elve alapján (főszabály)
 - születés útján (Alaptörvény G) cikk (1) bekezdés
 - utólag, a leszármazás jogi helyzetét teremtő családjogi tények nyomán visszamenőlegesen
- a területi elv alapján fennálló állampolgársági vélelem nyomán (hontalanság ellen)

7.2 A magyar állampolgárság megszerzése

- **honosítás** (külföldi állampolgár vagy hontalan személy kérelme alapján)
 - a honosítás általános feltételrendszere – Áptv. 4. § (1) bekezdés
 - magyarországi lakóhely meghatározott időtartamig (8 év),
 - büntetlen előélet, büntetőeljárás nincsen folyamatban,
 - megélhetés és lakhatás biztosított,
 - nincsenek közbiztonsági és nemzetbiztonsági aggályok,
 - alkotmányos alapismeretek vizsga teljesítése.
- a **kedvezményes honosítás** esetei (a kedvezményes honosításra jogosultak alanyi köre, időtartam kedvezmények és mentesülési esetek – Áptv. 4. § (2)-(8) bekezdés)

→ Döntés a honosítási eljárásban: köztársasági elnök diszkrecionális döntése (nincs jogorvoslat)

- **viSSzahonosítás** (volt magyar állampolgár: könnyített feltételek, nyelvtudás igazolása) Áptv. 5. §
- **nyilatkozattétel:** alanyi jogon szerzi meg az állampolgárságot akkor, ha a törvényi feltételek fennállnak (csak nyilatkoznia kell) – Áptv. 5/A. §
 - kompenzációs jogcímek: megfosztás, elbocsátás, házasságkötés
 - állampolgársági alapmodell-ütközés: sem leszármazás, sem területi elv alapján nem szerez állampolgárságot (feltételek)

Jogjogorvoslat:
bíróság
DE nem az
érdemi döntés
ellen!

7.3 A magyar állampolgárság megszűnése (Áptv. 8-9. §)

- **lemondás:** saját döntésre, külföldi állampolgárság léte / valószínűsítése
 - a lemondás elfogadásától számított 3 éven belül visszaállítható
- **viSSzavonás:** szankciós jellegű jogintézmény (10 éves időkorláttal)
 - az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos jogsértések esetén

Jogjogorvoslat:
bíróság
DE nem az
érdemi döntés
ellen!

8. Az állampolgárság jelentősége a jogi szabályozásban

- a *politikai részvételi jogok gyakorlása* és közhivatal viselés joga (állampolgársági feltétel)
 - választójog differenciáltsága, a magyar állampolgárság, mint feltétel az országos szintű képviseleti és közvetlen hatalomgyakorlás esetében
 - a lakóhely relevanciája (több aspektusból meghatározható politikai közösség)
- európai politikai részvételi jogok és közhivatal viselés, európai jogvédelem
- az egyes jogok, ellátások és kötelezettségek elválása az állampolgárságtól

9. A nemzetiségek, mint államalkotó tényezők

- az állami szuverenitás és mozgástér, a nemzetközi (európai) emberi jogi kötelezettségek és jogállami garanciák a nemzetiségi jogok területén
 - Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája
 - Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény
- nemzetközi sztereotípek és vitakérdések – területi vagy kulturális autonómia

9.1 A nemzetiségek jogállása Magyarországon

- a többnemzetiségű állam koncepciója – a szabályozás elemei
 - az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdés: a nemzetiségek államalkotó tényezők
 - sarkalatos törvény: a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény - Njt.
- a *személyi kör meghatározása* → olyan magyar állampolgárok, akik valamely, a magyar jog által elismert valamely nemzetiséghez tartozónak vallják magukat
- a **nemzetiség fogalma** és fogalmi elemei (Njt. 1. §)
 - Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoport,
 - az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van,
 - a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különbözteti meg
 - összetartozás-tudat, amely ezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul
- a *13 törvény által elismert nemzetiség* (Njt. melléklet): a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán
- a *nemzetiségként való elismerés feltételei és az eljárás szabályai* (a kezdeményezés módja, MTA előzetes véleménye, az Országgyűlés politikai döntése törvénymódosítás útján)

9.2 A nemzetiségi jogok és a nemzetiségi autonómia Magyarországon

- a jogegyenlőség és a nemzetiséghez tartozáson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma
- a **szabad identitásvállaláshoz való jog** alkotmányos tartalma és korlátozhatósága
„A nemzeti és etnikai kisebbségek számára az alkotmányban meghatározott jogok azokat a személyeket illetik meg, akik valamelyik nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartoznak. A nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás vállalása és annak nyilvánosságra hozatala az egyén önrendelkezési jogon alapuló döntése. A valamilyen nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás vállalása az önazonosság, az önrendelkezés fontos eleme.” (45/2005. (XII. 14.) AB határozat)
- a **nemzetiségi jogosultságok** csoportosítása
 - egyéni nemzetiségi jogosultságok (pl. nemzetiségi anyanyelvhasználat, névhasználat)
 - kollektív nemzetiségi jogosultságok (pl. kulturális jogok, oktatás és média területe)
 - nemzetiségi autonómia és az önkormányzás joga (nemzetiségi önkormányzatok)
- a **nemzetiségi jogok képviselete** és a **nemzetiségi érdek és jogvédelem** elemei
 - Országgyűlés: nemzetiségi listáról megválasztott képviselők / szószólók
 - a nemzetiségi jogok védelméért felelős ombudsman-helyettes
 - a helyi és az országos szintű nemzetiségi önkormányzatok rendszere

10. A magyar területi szuverenitás alatt álló, nem magyar állampolgárságú személyek („a külföldiek”)

10.1 A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek

- Törvényben meghatározott személyi kör
 - az EGT más tagállamainak állampolgárai (és családtagjai)
 - magyar állampolgárok harmadik országbeli családtagjai
- A magyarországi tartózkodás időtartamának jelentősége
 - három hónapot meg nem haladó ideig, illetve azt meghaladóan itt-tartózkodók
 - állandó tartózkodás jogával rendelkezők

10.2 A harmadik országok állampolgárai

- Eltérő (szigorúbb) jogosultságok a beutazás, a tartózkodás és letelepedés területén
 - vízummal rendelkezők
 - tartózkodási engedéllyel rendelkezők
 - letelepedési engedéllyel rendelkezők (*bevándoroltak, letelepedettek*)

10.3 A speciális személyi körök és jogi státusok

A Magyarország által védelemben részesített személyek: a menedékjog

- a humanizmus és a nemzetközi szolidaritás elve: kényszervándorlás esetei
- **menedékjog fogalma** (elemei): egyetemes emberi jogi minőség – Alaptörvény XIV. cikk (3)
 - kérelemre a nem magyar állampolgár menekültként ismerhető el akkor
 - ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet
 - ha hazájában / a szokásos tartózkodási helye szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt kerül *veszélybe* → AZAZ: *üldözik, vagy az üldöztetéstől való félelem megalapozott.*
- a **menedékjog nemzetközi és hazai forrásai**
 - Genfi Egyezmény és a Genfi Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve (1951 és 1967)
 - Polgári és politikai jogok nemzetközi Egyezségokmánya
 - Emberi Jogok Európai Egyezménye és a Kínzás Elleni ENSZ-egyezmény
 - az európai uniós joganyag (a „Dublin rendeletek”)
 - az Alaptörvény XIV. cikk és a törvényi szabályozás (menedékjogi törvény)

- a **védelemben részesített személyek köre** a törvény alapján (eltérő jogosultságok)
 - menekültek (menekültként elismert személyek – feltételek)
 - oltalmazottak (nem kap menedékjogot, de súlyos jogsérelem veszélye áll fenn)
 - menedékesek (tömegesen menekülők esetében speciális eljárás)
- a **visszaküldés tilalmának fogalma** (*non-refoulement elve*) és a befogadott – At. XIV. cikk (2)
 - nem lehet senkit *kiutasítani* olyan államba, vagy *kiadni* olyan állam számára akkor, ha
→ halálra ítélik, megkínozzhatják, más embertelen bánásmódnak, büntetésnek vethetik alá

A hontalanok

- egyetlen ország állampolgárságával sem rendelkező személyek (jogi kiszolgáltatottság)
- a hontalanság megelőzésének, és esetei csökkentésének nemzetközi követelménye
- hazai jogintézmények a hontalanság kiküszöbölésére (állampolgársági kódex szabályai)

KULCSFOGALMAK – ÁLLAM ÉS POLGÁR I-II.

nép • nemzet (politikai ~ kulturális) • szuverenitás • állampolgárság • állampolgársági alapelvek (egyenjogúság, leszármazási és területi elv, a visszaható hatály tilalma, diszkrecionalitás, a család egysége, a hontalanság kiküszöbölése) • nemzetközi garanciák • magyar állampolgársági jog • keletkezési jogcímek: vérségi elv, területi elv, családjogi tényeken alapuló keletkezés • szerzési jogcímek: honosítás és annak kedvezményes esetei, visszahonosítás, nyilatkozattétel • megszűnési jogcímek: lemondás – visszaállítás, visszavonás • a magyar állampolgárok jogállása • az állampolgár státuszjogai • állampolgári köteleességek • kettős és többes állampolgárság • az európai „állampolgárság” • a nemzetiség jogállása • a nemzetiség fogalma • a nemzetiséggé válás feltételei • szabad identitásvállalás joga • szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek jogállása • harmadik országbeli állampolgárok jogállása • menedékjog fogalma • a védelemben részesülők körei • menekültek, oltalmazottak, menedékesek, befogadottak • a visszaküldés tilalmának elve • a hontalanok

JOGFORRÁSOK

- **Magyarország Alaptörvénye:** D) cikk, G) cikk, XIV. cikk, XXIX. cikk;
- a **magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény:** 1-6. §, 8-9. §;
- a **nemzetiségi jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény:** 1. §; 11-21. §; 50. §; 53-54. §; 148. § (1), (3)-(6) bekezdés; 1. sz. melléklet;
- a **szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény:** 1. § (1) bekezdés a)-c) pont;
- a **harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény:** 1. § (3) bekezdés; 2. § a), b) és f) pont; 32. § (1), (3)-(4) bekezdés; 51. §;
- a **menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény:** 2. § a)-e) pont, 6. §, 10. § (1)-(3) bekezdés, 12. §, 17. §, 19. §, 45. § (1)-(4) bekezdés;
- az **Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi III. törvény:** 3-5. cikk

TANANYAG:

Az előadásvázlat a prezentációkkal kiegészítve.